

Recensions

JOSEP SÁNCHEZ ALDEGUER

La contribució catalana en els inicis de la Immunoteràpia humana: la vacunació anticolèrica

Barcelona: Fundació-Museu Història de la Medicina de Catalunya, 1994

L'obra de Josep Sánchez i Aldeguer s'inscriu de ple en una de les temàtiques de més rigorosa actualitat i preocupació mèdiques: el problema de la profilaxi antiinfecciosa. L'estudi en qüestió, fonamentat en la tesi doctoral de l'autor, aborda els prolegòmens de la Immunoteràpia humana a Catalunya. D'una forma específica aporta unes noves consideracions i pondera la polèmica i tan debatuda participació de Jaume Ferran en les campanyes de vacunació contra el còlera, les quals s'iniciaren a València l'any 1885. L'autor, segons es pot col·legir, recolzat en una meritòria tasca d'ordenació, anàlisi i revisió dels documents personals del genial bacteriòleg, ens ofereix una visió nova sobre la curta però decisiva etapa de Ferran, que va transcórrer entre els anys 1883 i 1887.

Els capítols successius de l'obra ens van apropant als trets personals d'aquest metge, tan qüestionat per alguns dels seus coetanis, que alhora despertà una gran admiració pels seus mèrits professionals. Però, a més, Sánchez Aldeguer, guiat per un indispensable bagatge clínic, ens fa més entenedor el complex entramat d'idees i hipòtesis etiopatogèniques vigents en els nuclis vuitcentistes d'arreu d'Europa, que

culminaren amb la identificació del vibrió colèric i, consegüentment, amb la demostració de l'origen infeccios de la malaltia colèrica, l'any 1883. L'obra de Ferran és examinada sense embuts en l'entorn social i científic del període cronològic que li tocà viure. En aquest context, la formació mèdica de l'autor li ha representat una eina important per valorar els conceptes bacteriològics que s'havien assolit durant l'etapa cronològica que s'avalua. Sánchez Aldeguer ha sabut plasmar i traduir les complexes teories ferranians a la llum del nostre llenguatge mèdic més actual.

Un cop acotat el terreny d'estudi, la primera part del llibre presenta unes acurades puntualitzacions històriques, en relació amb el coneixement de les característiques bacteriològiques del germen colèric, els seus orígens geogràfics i també els principals avatars de les grans pandèmies que fustigaren tot el segle XIX. Com s'assenyala de bell antuvi, la mortalitat provocada pel còlera, tan sols equiparable a l'assolida per altres espècies infecto-contagioses tals com la pesta o la verola, posà en evidència la necessitat absoluta de combatre científicament els estralls epidèmics. Així, l'interessant capítol dedicat a les mesures

preventives exhuma el litigi entre les tesis contagionistes i les miasmàtiques, tot resseguint els escrits més diversos de la bacteriologia vuitcentista. El relat permet diferenciar les distintes recomanacions preventives per combatre les epidèmies, en línia amb els preceptes de la naixent higiene pública vuitcentista, acompanyades de les tradicionals consignes farmacològiques i d'altres enginyosos recursos. L'autor no ha descurat unes observacions museístiques, destacant l'existència d'instruments anticolèrics emprats per combatre el mal.

Situats en el context de la bacteriologia de final del dinou, la segona part del llibre és la més innovadora. L'autor ens dibuixa admirablement els aspectes humans i intel·lectuals de la figura de Ferran, basat en una quasi inabastable font de documents que el bacteriòleg va guardar fins al seu traspàs. La seva correspondència privada, avui servada en la Fundació-Museu d'Història de la Medicina de Catalunya, ofereix una informació exquisida per comprendre molts aspectes de la seva obra, fins ara encara força confosos. Els comentaris de Ferran, els quals l'autor incorpora a través d'unes extenses cites estretes de les cartes de l'al·ludit arxiu personal, no tenen pèrdua. Així, la *Pernospora barcinona* queda perfectament emmarcada en el conjunt de sabers i d'influències de l'època. Tanmateix, es donen respostes a una multitud d'aspectes, sorprenents i desconeguts, en relació amb les circumstàncies que marcaren l'opus ferranià. És a dir, entre moltes d'altres qüestions, se'n desxifra què entenia exactament Ferran per la *Pernospora barcinona* i el seu cicle epidemiològic, i quines foren les principals influències metodològiques de l'autor estudiat. Molt s'havia escrit sobre la polèmica vacuna ferraniana. Però, quina consistència metodològica tenia? En un mateix ordre de consideracions, també es poden copsar les raons que s'amaguen en el refús de Santiago Ramon i Cajal a acceptar i impulsar la vacuna. Però el més important és que aquestes preguntes es

resolen a través del text, seguint fidelment les opinions sostingudes per Ferran, fruit de la correspondència amb antics mestres i amb amics escollits. És a dir, emprant el testimoni de les fonts originals. En conjunt, s'adverteixen els factors que determinaren el naixement de la Bacteriologia vernacle. No cal dir que es constaten les grans vicissituds, els entrebancs i malentesos que tot sovint han de vèncer les mentes genials per tirar endavant la seva obra.

Els postrems capítols del llibre ens deixen, però, el regust de la incomprensió, de la manca de mitjans i, hi podriem afegir, de l'absència d'una crítica oportuna i ponderada en el seu moment. Resulta evident que la suma de tots aquests factors convertí la brillant empresa inicial de Ferran en un projecte ambiciós, estimulat per l'única i cega obstinació en el treball propi. Això no obstant, tot contrastant les deficiències metodològiques del tarannà de Ferran, l'autor del llibre, avalat per una inacabable munió d'actes notariais i certificacions mèdiques originals corresponents a les inoculacions efectuades en l'any 1885, ens sorprèn en demostrar que la vacunació anticolèrica de Jaume Ferran en terres valencianes fou un èxit. Més enllà de les crítiques metodològiques a l'obra ferraniana, les dades parlen per si mateixes. Amb tot, i recollint les paraules del darrer paràgraf del llibre, Ferran va tenir la fortuna de comptar amb la miraculosa certesa que a vegades amaguen les intuïcions.

En suma, aclarida la transcendència de Jaume Ferran en la prevenció anticolèrica, no es pot amagar una certa curiositat per conèixer i aprofundir en altres discutits aspectes bacteriològics, els quals Ferran defensà a capa i espasa fins al darrer instant. Com ens ha fet palès l'estudi de Sánchez Aldeguer, esperem veure aquestes aportacions del bacteriòleg revisades a la llum de tan rica documentació històrica.

Núria Gorina